

KLÂSİK EDEBİYATIMIZDA BEYİT BÜTÜNLÜĞÜ HAKKINDA (TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTAPLARINDA ŞİİR SEÇİMİ İLE İŞLENİŞİ BAKIMINDAN ÖNEMLİ BİR HUSUS) (*)

Yıldız KOCASAVAŞ (1)

ÖZET

Klasik edebiyatımızda anlam genellikle beyit içinde tanımlanır. Ancak, yaygın olmamakla beraber anlamın diğer beyitlere taşıdığı ve ifadenin sona gelen beyit ya da beyitlerde tamamlandığı da görülür. Nadir olmakla birlikte hüküm ilk beyitte belirtilir, ancak bu hüküm (meselâ; gazelde) devam eden bütün beyitlerin başlangıçta söylenmiş hükmü olur. Beyitteki bütünlük, anlam bütünlüğü ve gramer bütünlüğü olarak iki şekilde düşünülebilir. Bu türden örneklerin Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarına öğretimin ilk basamaklarında alınması yerine sonraki aşamalarda alınması daha uygun olacaktır. Alınması durumunda ise anlaşılmaları için cümle yapılarının muhakkak şekilde açıklanması gerekir. Aksi takdirde, öğrenciler beyitleri anlamakta güçlük çekebilir, konuya ve derse ilgileri azalabilir.

Anahtar Sözcükler: Klâsik Edebiyatımız, Beyit Bütünlüğü, Şiir Seçimi, Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitapları.

ABSTRACT

In classical Turkish literature, the meaning is completed usually in couplets. However, there are examples of works in which meaning extends to other couplets or is completed in the final couplet, though less usual. A rare instance is delivering the message in the first couplet, which serves as the underlying message in the following couplets (i.e. the Ghazal). Couplet integrity could be considered in two ways: meaning integrity and grammar integrity. It is more appropriate to include such examples in Turkish Language and Literature course books in later stages of teaching rather than the earlier stages. If they are included in the earlier

* Yazı, İÜ. Edebiyat Fakültesince 12-13 Nisan 2007 tarihlerinde düzenlenen Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına I. Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuş olup, bildiri kitapçığında basımı unutulmuş yazılar arasındadır.

* İÜ. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

stages, sentence structure should be explained so that they could be understood. Otherwise, students may have difficulty in understanding the couplets and may lose their interest in the topic and lesson.

Key Words: Classical Turkish Literature, Couplet Integrity, Poem Selection, Turkish Language and Literature, Course Books.

Beit, Tâhir-ül Mevlevî'de "Aynı vezinde iki mısradan teşekkül eden sözdür. «Aynı vezinde» kaydı muhtelif ölçülere göre söylenilmiş iki mısraa beyt denilemeyeceği içindir." (Tâhir-ül Mevlevî, 1973: 27); F. Köprülü'de "Şiirde beyt, 'çift mısra' demektir (*İA II*: 589)", N. M. Çetin'de ise "ev, çadır, oda, mesken, konak" mânalarına gelip bir edebiyat terimi olarak aynı vezinde iki mısradan meydana gelen bir nazım birimini ifade eder. Mısra ise 'çadır kapısının iki yanı, kapı kanadı ve pervazı' anlamındadır. Buna göre, bir evin kapısı genel olarak iki kanatlı olup evin tamamlanarak muhafaza altına alınması iki kanadın yapılmasına bağlı bulunduğundan iki mısraın bir araya gelmesi de beyti meydana getirir (*DİA VI*: 66)." şeklinde açıklanır.

Konuya ilişkin olarak N. M. Çetin, ayrıca "Arap nazmında -bazı cümlecikler hariç- hüküm bildiren kelime grupları beyti teşkil ettiği hâlde Fars ve Türk nazım sistemlerinde bunu mısra teşkil eder. Bu sebeple adı geçen edebiyatlara aruz vezni girdiği zaman mısra uzamıştır. Bunu remel bahrinde, recezin karîze mahsus olan şekillerinde açıkça görmek mümkündür (*DİA VI*: 66)." bilgilerine yer verir.

Beit ve oluşumunu, M. Çavuşoğlu şu ifadelerle açıklar: "Anlam konusundaki farklılıklara rağmen herkesin katıldığı görüş, şiirin en küçük biriminin kafiyeli ve vezinli iki mısradan ibaret olmasıdır. Buna beyt (Türkçe'deki söylenişle "beyit") denilir. Beyt ise ev demektir. Bir evin o adı alması için nasıl içinde insan olması gerekiyorsa, beytin içinde de mâna bulunmalıdır. Mısra kelimesinin sözlükteki anlamı "kapı"dır; her evin kapısı -herhâlde o zamana göre- iki kanatlı olur. Kapı kanatları nasıl ayrı ayrı birimlerse, mısraların da ayrı ayrı kurulması mümkündür ve bir evin yapımı kapısı takıldıktan sonra bitirildiği gibi, iki mısra tamamlandıktan sonra beyt bitirilmiş olur. Bu tanıtmaya bize beytin bir cümle -bir bakıma en azından iki cümlecikten oluşan bir cümle- olduğunu, bir anlamı içerdiğini bildiriyor. Muhammes, müseddes, muaşşer gibi beş mısralı, altı mısralı, on mısralı kıtalardan oluşan ve her mısraı birbiri ile kafiyeli olan şiirlerde bazen bütün kıta bir bütünlük arz eder. Bir şiir biçimi olan rûbâîlerde çok defa durum böyledir. Fakat Divan Edebiyatında şiir denilince akla gazel geldiği, şairler gazel söylemekteki hünerleriyle değer kazandıkları için yukarıdaki "şiirin en küçük birimi beyittir" tarifi umumiyetle gazel ve aynı nazım biçimi olan kasîdeler için söz konusudur. Divanlarda, birbiri ile anlam bakımından alâkaları hemen hemen bulunmayan beyitlerden oluşan gazeller çoğunlukta olsa da yekâvaz ve yekâheng denilen, bütünüyle bir konuyu işleyen gazeller de az değildir (Çavuşoğlu, 1986: 2-3)."

K. Yetiş, "Beyitlerde genellikle mâna bütünlüğü aranır, yani bir beyit ister bir manzumenin parçası, ister tek başına olsun bir mânayı tam olarak ifade eder. Ancak son devir İran ve Türk edebiyatında da Batı edebiyatının etkisi ile beyit hemen hemen tamamen bozulduğu gibi yapı bakımından da parçalanmıştır (DİA VI: 66)." der. Aslında, bu husus Klâsik Edebiyatımızda daha önceleri başlamıştır ve örnekler de bunu destekler niteliktedir.

Beyit için K. Eraslan, "İki mısradan oluşan vezinli söze denilir. Beyt, arûz cüzlerinin "tef'ile" karşılığı olan sözlerin birleşmesinden oluşur." açıklamasını yaparak ilgili çeşitli terimlere yer verir (*Mizânü'l-Evzân*, 171). Bu terimler arasında biri vardır ki konumuzla ilgili olduğu için buraya alınmıştır:

Beyt-i merhûn (*merhûn*: 1) *rehin edilmiş, ödünç alınan birşeye karşı garanti olarak verilen şey, 2) muayyen zaman, birşeye bağlı*): Başka bir beyte bağlı olan beyt. Mânası kendi içinde tamamlanmayan, kendisinden sonra gelen beyit veya beyitlerle tamamlanan beyte denilir (*Mizânü'l-Evzân*, 172)." Konu başlığımızı oluşturan beyitler ve örnekler bu türdendir.

Klâsik Edebiyatımızda anlam yukarıdaki tanımlarda da görüldüğü gibi genellikle beyit içinde tamamlanır. Ancak, yaygın olmamakla beraber anlamın diğer beyitlere taşıdığı ve hükmün sonra gelen beyit ya da beyitlerde tamamlandığı da görülür. Nadir olmakla beraber hüküm ilk beyitte belirtilir, ancak bu hüküm (meselâ; gazelde) devam eden bütün beyitlerin başlangıçta söylenmiş hükmü olur. Beyitteki bütünlük, anlam bütünlüğü ve gramer bütünlüğü olarak iki şekilde düşünülebilir. Anlam bütünlüğü gösteren nazım şekilleri (meselâ; mersiyeler, yek-âheng gazeller, şitâîyeler, bahâriyeler vb. gibi) hep temel konunun aydınlatılması içindir; belli bir konu, anlam o konunun etrafında dolaşır: Na'tlar, tevhidler, münâcâtlarda olduğu gibi. Gramer bütünlüğü ise her beyitte ayrı bir hükmün belirtilmesidir ki bu da bazen mümkün değildir. Her beyitte ayrı bir hüküm olmayıp tek bir hüküm birkaç beyiti bağlayabilir veya meselâ tek bir fâil veya fiil birden fazla beyite ait olabilir.

Bu çalışmada, bütün Divan şairlerinden örnek alınması hacmi çok arttıracığından bazı şahıslardan belli sayıda örnek almakla yetinildi. Anlam bütünlüğü, Klâsik Edebiyatımızda mevcut olduğu için buna ayrıca örnek verme gereği duyulmadı. Burada söz konusu edilen ifade yani cümle bütünlüğü ile ilgili durumdur.

Beyitteki hükmün tamamlanmayıp diğer beyitlere taşması taranan sınırlı sayıdaki eserlerde -kesin olmamakla beraber- şu üç özelliği gösterebilir:

1) Edatlarla (*ki, kim, niçe kim, nite kim, her kim, her ne kim, tâ*, vb. bağlama edatlarıyla) bir beyitin diğer beyitlere taşınması:

Kim Zeyd-i sitem-reside-i zâr	Ol vâkı'adan olup haberdâr
Fi'l-hâl kılup azîmet-i râh	Mecnûn-i hazîni etdi âgâh

"Zavallı, mazlum Zeyd, o hadiseden (Leylâ'nın ölümünden) haberdar olarak hemen yola düştü ve hazin Mecnun'a bunu bildirdi."

Niçe kim bâg-ı safâ içre nem-i şeb-nem-i cûd	Gonce-i lutfı lebine ura dendân-ı kerem
Niçe kim zinde kıla 'âlemi ervâh-ı safâ	Niçe kim bende kıla lutf-ıla insânı kerem
Niçe kim mülk-i safâ içre geçe hükm-i vefâ	Niçe kim arada meşhûr ola ihsân-ı kerem
Niçe k'eyvân-ı safâda kurıla hayme-i cûd	Niçe kim nat'-ı vefâ döşeye meydân-ı kerem
Niçe kim ola 'atâ defter-i dîbâce-i cûd	Niçe kim ola vefâ nâme-i 'üvân-ı kerem
Hak mezîd eyleye tûmâre-i 'ömrüñi senüñ	Zeyn olup nâmuñ ile defter ü dîvân-ı kerem

(Okur, 1992 -Cem Sultan- : 84/64-69)

"Nasıl ki safâ bahçesi içinde cömertlik şebneminin nemi olursa, keremin dışı, lutf gocasının dudağına nasıl vurursa, safâ ruhları, âlemi nasıl canlı kılıyorsa kerem, insanı lutfıyla nasıl bende kılıyorsa, kendine bağlıyorsa, safâ mülkü içinde vefa hükmü, nasıl geçerse; kerem bağışlaması, orada nasıl meşhur olursa, nasıl safâ çardağında cömertlik (lutf) çadırı kurulus ve kerem meydanı vefa döşeyini açarsa; nasıl bağışlama, cömertlik dibacesinin defteri ve nasıl vefa, kerem unvanının defteri olursa; öylece, kerem defteri ve divanı, senin adın ile süslensin de Allah, senin ömrünün tomarını uzun etsin."

Kırk kiçe kûndüz idi kim müdâm	Yûsuf-ı siddîk 'aleyhi's-selâm
Yok idi bir lahza aña hurd u hVâb	Bağrı idi 'ışk otıda kebâb

(Hâmidî, *Yûsuf u Zeliâ*: 48a)

"Yûsuf-ı siddîk aleyhi'sselâm'a kırk gün kırk gece bir an bile yiyecek ve uyku yoktu; bağı aşk ateşiyle yanıyordu."

Yâ Rab, seherde kopuçılar âhı hurmeti	Kim kıldılar yoluñda kamug özlerin fenâ
İslâm kuvveti dagı dîn revnakı üçün	Dünyâ barınça HVâce-i a'zam'ga bir bekâ

(*Mevlânâ Sekkâki Divanı*: 66-67)

"Yâ Rab, seher vakti senin yolunda kendilerini feda edenlerin ahlalarının hürmeti için, aynı zamanda İslâm kuvveti ve dinin parlaması için dünya var oldukça Hâce-i A'zam'a (Hâce Muhammed-i Parsa'ya) ebedilik ver (onu ebedi kıl)!"

Uşal kün kim iki leşker turup bir birine karşı	Yasap saflarını bir birdin tileyü başlasa heycâ
Kılıçını koymadı, ol kim köterse baş 'adû, ârî	Asiller hizmetin kılğan kılur öz gevherin peydâ

(Mevlânâ Sekkâkî Divanı: 143-144)

"İki ordunun birbirine karşı durup, saflar tertip edip birbirinden asker dileyip savaş başladığında, kılıcın düşmandan baş kaldıranı koymadı (baş kaldırmasına fırsat vermedi); elbette asillere hizmet eden, kendi cevherini ortaya koymuş (göstermiş) olur."

Ey ki bâb-i rifatûnde halka-i sîmîn hilâl	Ve'y ki devr-i kubbe-i 'izzûnde zer çenber güneş
Kadûn ordusunda gök bir sâye-bândur kim aña	Ser-'imâd-i sîmdür mâh u tınâb-i zer güneş

(Şentürk, 1999 -Ahmed Paşa-: 49/26-27)

"Ey yüceliğinin kapısında hilâl gümüşten bir halka ve izzetinin kubbesinin çevresinde güneş altın bir çember olan [padişah]! Senin şeref ve itibarının ordugâhında gökyüzü, direğinin gümüş başlığı ay ve sırmalı gergi ipleri de güneş olan bir çadırıdır."

Her ne kim eyledi sun'uñ zâhir	Ey Hudâvend-i Kerîm [û] Kâdir
Bar idi barçasıda 'ışk eseri	Bar idi barınıñ andın haberi

(Muhammed Sâlih, Şeybânî-nâme: 90-91)

"Ey kerîm ve kâdir olan Allah, Senin yaratıcı kudretin neyi gösterdi ise, hepsinde aşkın eseri vardı; hepsinin ondan haberi vardı."

Nite kim her sene ziyetle gelüp mâh-i sıyâm	İde her gûşe-i dünyâyı çerâgân-i cinân
Sadr-i 'âlî-i kerem-kârûn ola hemvâre	Güni 'ıyd ü gicesi leyle-i kadr-i ramazân

(Şentürk, 1999 -Sâbit-: 503/68-69)

"Her sene oruç ayının süsle gelip dünyanın her köşesini cennet çerağlarıyla aydınlatması gibi, cömertlik sahibi sadrazamın gündüzü daima bayram ve gecesi de ramazanın kadir gecesi olsun."

Yâ ilâhî, Mustafâ hakkı vü Mi'râc'ı hakı	Hem olarnıñ hakkı kim hizmette irdi tört yâr
Oİ Emîrû'l-mü'minîn Bû Bekr ü 'Osmân u 'Ömer	Şâh-ı merdân, Şîr-i Yezdân, Hayder-i zü-Zü'l-fikâr
Pârsâlar tâ'atı vü 'âsiler âhi hakı	Kim bu ikkidin yaruyurda öçer nûr birle nâr

(Mevlâna Sekkâki Divanı: 17-19)

"Ey Allah'ım, Hz. Mustafa ve Mirac'ı hakkı için, hem de hizmetinde bulunan dört dostunun (Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin) hakkı için, ki onlar mü'minlerin emiri Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman, Hz. Ömer ve Şah-ı merdan "yiğitler şahı", Şîr-i Yezdan "Allah'ın arslanı" ve Haydar-i zü-Zü'l-fikar "Zülfikar sahibi" Hz. Ali'dir, ayrıca zahitlerin (dindarların) ibadeti ve asilerin ahi hakkı için ki bu ikisinin parıltısından nur "ışık" ve nar "ateş" sönük kalır."

Didi ol han leb-i nûş-efşândın	Kim biziñ hem atamız ölgendin
Ötti bir kırk vü tükendi mihnet	Yene yüz koydı bu sarı devlet

(Muhammed Sâlih, Şeybânî-nâme: 404-405)

"Dudağından bal saçan o Han 'bizim de atamız öldüğünden beri, kırk yıl geçti ve mihnet tükendi; tekrar devlet bize nasip oldu."

Tâ zümürüd sebze-zârında sipihrüñ her seher	Sâgar-i pirüzeye döker mey-i asfer güneş
Tâ yaza[r] nûrîn kalemler çin seher nakkâş-i Çîn	Şemse-i zerrîn-i tâk-i künbed-i ahzar güneş
Tâ Süreyyâ akdin eyler gûş-vâr-i gûş-i mâh	Tâ Benâtü'n-na'şa örter nûrdan çâder güneş
Çarh dürcinde konılan her murâduñ gevherin	Her gün itsün harc idüp kapuñda hâk-i der güneş

(Şentürk, 1999 -Ahmed Paşa-: 52/65-68)

"Güneş her seher gökyüzünün zümrüt çimenliğinde firuze kadehe sarı şarap döktükçe, Çin nakkaşı [gibi her] sabah nurdan kalemiyle yeşil kümbetin kemerine altın şemse çizdikçe, Süreyya yıldız dizisini ayın kulağına küpe eyleyip

Na'ş Kızları'na nurdan örtü örttükçe; çarh çekmecesine konulan her dilek cevherini döne döne kapına toprak etsin."

Eyleye tâ husrev-i sâhib-kırân-i şark u garb	Eşheb-i zer-pâlehang-i subh ile cevlângerî
Hak ser-efrâz eylesün râyât-i dîn ü devletin	Kande 'azm eylerse olsun feth ü nusret rehberi

(Şentürk, 1999 -Nefî-: 460/62-63)

"Doğunun ve batının kıran sahibi hükümdarı [olan güneş] sabahın altın dizginli kır atı ile dolaştıkça, Allah [Sultan Osman'ın] din ve devletin sancaklarını yüceltsin. Nereye yönelirse fetih ve zafer ona yol gösterici olsun."

'Âcizüm hak üzre evsâfuñda hâlâ kim benüm	Rûzgâruñ yâve-sencân-i fazîlet-güsteri
Belki kânûn-i sühande hall ü akd-i nükte	Hikmet-i fikr ü hayâlüñ feylesôf-i ekberi

(Şentürk, 1999 -Nefî-: 458/41-42)

"Ben şu anda düşünce âleminin en büyük bilgini, hatta söz kanununda nükte açıp başlamakta fikir ve hayal hikmetinin en büyük filozofu olduğum hâlde senin vasıflarını hakkıyla saymada âcizim."

2) Kelime grupları veya yan cümlelerin sıralanmasıyla (sıfatlar, zarflar tekrar edilebilir ve kelime grubu veya fiil grupları gelebilir. Meselâ; ortak fâili 2. beyitte söyler ama onunla ilgili açıklayıcı bilgi 3. beyitte bulunur) bir beyitin diğer beyitlere taşınması:

Rûhîyi eger bir sorar ister bulunursa	Derlerse buluştun mu o bî-berk ü nevâya
Bu matla'-i garrâyı oku ebsem ol anda	Ma'lûm olur ahvâlimiz erbâb-i vefâya

(Onan, 1991 -Rûhî-i Bagdâdî-: 144/1-2)

"Eğer, Rûhî'yi bir soran, arayan bulunursa ve: 'O zavallıya rastladın mı?' derlerse, orada bu parlak matlaı oku ve sus; ne hâlde olduğumuzu vefakâr dostlar anlarlar:"

Dil zinde-i feyz-i Şemsi Tebrîz	Ney pâre-i hâme-i şeker-rîz
---------------------------------	-----------------------------

Bu resme koyup beyân-i 'aşkı	Söyler baña dâstân-i 'aşkı
Kim vardır 'Arabda bir kabîle	Müstecmi'-i haslet-i cemîle
Ser-levha-i defter-i fütüvvet	Ser-hayl-i 'Arab Benî Muhabbet

(Onan, 1991 -Şeyh Galib-: 434/1-4)

"Şemsi Tebrîz'in feyziyle canlanan ve şeker saçıcı bir kamış parçası olan kalem aşkın ifadesine şöyle bir şekil vererek bana aşk destanını söyler: Arabistan'da, güzel huyları, meziyetleri kendinde toplamış olan ve adı asâlet, cömertlik defterinin başında yazılı bulunan bir kabile vardı; bu, Arap kavminin başı olan Beni Muhabbet kabilesi idi."

Kâmkârâ safderâ sâhib-kırân şâhenşehâ	Ey serîr-i 'adl ü dâduñ dâver-i dîn-perveri
Sihir iderdüm medhûñe geldükçe ammâ n'eyleyim	Eylemiş Hak vasfuñı kayd u tasavvurdan berî

(Şentürk, 1999 -Nefî-: 458/38-39)

"Ey her dileğine kavuşan! Ey saflar yaran! Ey sâhib-kırân şahlar şâhı! Ey adalet ve ihsan tahtının dindar hükümdarı! Seni methetmeye [sıra] geldikçe sihir gösterirdim ama ne yapayım ki Allah senin vasfını hayal etmek ve yazmaktan münezzehtir kılmış."

Âfitâb-i bahr ü her sâhib-kırân-i şark u garb	Şehsüvâr-i nâm-ver râyet-güşâ-yı safderî
Âsümân-i devletüñ hürşîd-i kudsi-pertevi	Bezm-gâh-i şevketüñ Cemşîd-i hürşîd-efseri
Nakd-i vakt-i saltanat sermâye-i emn ü emân	Dest-gîr-i dîn ü devlet kâm-bahş-i serverî

(Şentürk, 1999 -Nefî-: 457/20-22)

"Deniz ve karanın güneşi, doğu ve batının sâhib-kırânı, ünlü binici, saflar yarma sancağını açan; devlet göğünün mukaddes ışıklı güneşi, azamet meclisinin güneş taçlı Cemşîd'i; zamanın saltanatının geçer akçesi, emniyet ve asayişin sermayesi, din ve devletin yardımcısı, hükümdarlığa murat bağışlayan..."

H'vâb-ı gafletten olan bîdâr olanda rûz-i haşr	Eşk-i hasretten tökende dîde-i bîdâre su
--	--

Umdugum oldur ki mahrûm olmayam dîdârdan	Çeşme-i vasluñi vire men teşne-i dîdâre su
---	---

(Şentürk, 1999 -Fuzûlî-: 262/31-32)

"Gaflet uykusundan uyanan [kimse], kıyamet günü olduğunda; pişmanlık gözyaşlarından, uyanıp açılan gözüne su döktüğünde umduğum: sevgilinin güzel yüzünden mahrum olmamam [ve] vuslatının çeşmesinin ben cemal susamışına su."

Pâdişâhâ husrevâ âlem-penâhâ dâ'imâ	Ca'fer eylerken du'â-yı devletüñe iştigâl
Ne revâdur gark ide dil mülkini deryâ-yı gam	Vechi var mı tuta 'akl âyînesin jeng-i melâl

(Şentürk, 1999 -Tâcizâde Câfer Çelebi-: 118/38-39)

"Ey âlemin sığınağı! Ey padişah! Ey hükümdar! Câfer senin saadetin için dua ederken gönül ülkesini gam denizinin basması lâyük mü? Akıl aynasını bıkkınlık pası tutsun, bu olur mu?"

Pâdişâh-i heft kişver ya'nî Sultân Bâyezid	Âfitâb-i dîn ü devlet bürc-i 'ikbâl ü celâl
Gök devât olmuş hat-i mihver kalem dûde Zuhal	Yazmaga medhûñ 'Utârid ey şeh-i ferhunde-fâl

(Şentürk, 1999 -Tâcizâde Câfer Çelebi-: 116/-12-13)

"[Ey] yedi iklimin padişahı, din ve devletin güneşi, saadet ve ululuğun burcu Sultan Bayezid. Ey talihi uğurlu padişah! Utarit senin methini yazsın diye gök hokka, dünyanın eksenini kalem, Zühal mürekkep isini olmuş."

Sin nübüvvetga kadem urganda	Yetip ol mertebede turganda
Su vü toprak ara irdi Âdem	Tenige cân imes irdi hem-dem

(Muhammed Sâlih, Şeybânî-nâme: 133-134)

"Sen nebîliğe ayak bastığında; o mertebeye ulaşıp durduğunda; Hz. Âdem su ve toprak arasında idi (su ve topraktan ibaretti); tenine henüz can, arkadaş değildi (tenine can girmemişti)."

Hemîşe yaz kilip kılğanınça nûrânî	Hamel ivi şerefi birle Neyyir-i a'zam
Barınça dünyâda altı cihât u dört erkân	Barınça 'âlem üzesinde yitti kat târem

Müdâm döstlarıña 'ayş u 'işret ü şâdî	Üleş, düşmeniñe renc ü mihnet ü mâtem
---------------------------------------	---------------------------------------

(Mevlâna Sekkâkî Divanı: 219-221)

"Daima yaz gelip Hamel burcunun şerefi güneş ile dünyayı aydınlattıkça, dünyada altı cihet ve dört erkân (dört unsur) var oldukça ve âlem üzerinde yedi kat gökkubbe var oldukça, daima dostlarına zevk, neş'e ve mutluluk olsun, eziyet, mihnet ve matem de düşmanlarına paylaş!"

'İşk sahrâsıda mecnûn bolgan	Derd birle içi taşı tolgan
Şevk bâzârıda sevdâ kılğan	Uşbu sevdânı temennâ kılğan
Hecrniñ otıda cânı köygen	Sûz ü gam birle nihânî köygen
Lakabı sâlih vü özi talih	Nûr Sa'îd oğlu Muhammed Sâlih
Mundak aytur ki Hudâ'dın takdîr	Çün atam işige birdi tagyîr

(Muhammed Sâlih, Şeybânî-nâme: 302-306)

"Aşk sahrasında Mecnun olan; içi dışı dertle dolan; şevk pazarında sevdalanan ve bu sevdayı arzu eden; ayrılık ateşinde canı yanan; yanma ve gam ile gizlice (için için) yanan; lâkabı Sâlih ve kendisi bahtlı Nur Said oğlu Muhammed Sâlih, şöyle der ki takdir Hudâ'dandır; çünkü babamın işini (hayatını, faaliyetini) O değiştirdi."

Şeh-i evyân-i 'izzet tâc-dâr-i taht-i hatmiyyet	Ser-efrâz-i müsahhar-sâz-i dârü'l-mülk-i "ev-ednâ"
Dirahşân gevher-i 'ibret-nümâ-yi dürc-i mahbûbî	Fürûzân ahter-i zulmet-zidâ-yi bürc-i isti'lâ
Medâr-i hilkat-i 'âlem nihâd-i tynet-i âdem	Sûvâr-i 'arsa-i târem emîrû'l-meclis-i gabrâ
Habîb-i Hazret-i 'izzet tabîb-i 'illet-i zillet	Kefîl-i rahmet-i ümmet delîl-i cennetü'l-me'vâ
Hatâ-püşende-i müznib 'atâ-bahşende-i tâib	Emân-i maşrık u magrib Emîn-i Yesrib-i Bathâ
Cenâb-i Ahmed-i Mürsel imâm-i zümre-i kümmel	Mufassal-sâz-i her mücmel rümûz-âmûz-i her dânâ
O sultân-i bülend-eyvân-i iklim-i risâlet-kim	Livâü'l-hamd ile 'âlemleri feth itdi ser-tâ-pâ

(Şentürk, 1999 -Ganizâde Nâdirî-: 435/22-28)

"Son peygamberlik tahtının taç sahibi, izzet revakı [tahtının] padişahı, "Ev ednâ" ülkesi [kendisine] müsahhar olan önder. Mahbupluk mücevher kutusunun ibret verici parlak cevheri; yücelme burcunun karanlığı parlatan, ışıldayan yıldızı. Kâinatın yaratılış sebebi, insan mayasının tabiatı; felek arsasının sürücüsü,

yeryüzü meclisinin emiri. İzzet sahibi Allah'ın sevgilisi, zillet hastalığının tabibi; ümmete rahmetin kefilisi, ebedî cennetin rehberi. Günahkârın hatasını örten, tövbeğe ihsan bağışlayan; doğu ve batının emniyeti, Medine ve Mekke'nin Emîn'i, gönderilmiş, çok övülmüş yüce Peygamber, olgunlar zümresinin imamı; her mücmeli açan, bütün bilginlere remizler öğreten. O peygamberlik ülkesinin yüce köşkünün sultanı Livaülhamd ile âlemleri baştan başa fethetti."

Bolganınça dünyâda her yılda 'ıyd u zevk u 'ayş	Yörügençe yir yüzi üstinde tâzî vü cevâd
Sürgeninçe ablak-ı eyyâmını savt-ı kazâ	Sin minip devlet atın 'ömrüñga bolsun imtidâd

(Mevlâna Sekkâkî Divanı: 177-178)

"Dünyada her yıl bayram, zevk ve yiye içme zamanı oldukça, yer yüzünde tazi ve soylu atlar dolaştıkça, kazâ kamçısı günlerin alacalı atını (geceyle gündüzü) sürdükçe sen devlet atına bin, ömrüne devamlılık olsun!"

3) Cümleyi oluşturan unsurların tek beyitte toplanmayıp 2., 3., 4. beyite taşması şeklinde bir kuruluş görülebilir:

Aristâlîs u Eflâtûn, Batlîmûs u Câlînûs	'Alî Sinâ vü Filâkûs, Aristô vü Ebû Ma'ser
Riyâzî-hişt ü hikmet-rasad, İksîr ü Uklîdes	Bedî'î vü sanâyî'ni seniñ tig bilmedi anlar

(Mevlâna Sekkâkî Divanı: 248-249)

"Aristalis, Eflatun, Batlimus ve Calinus; Ali Sina, Filakus, Aristo ve Ebu Ma'ser, riyaziyeyi çözen, hikmeti rasat eden İksir ve Uklides, bediiyatı ve sanayii senin kadar bilmediler."

Andağı bigler ile h ^v âceleri	Defter-i mülk üze dîbâçeleri
Bâkî Tarhan'ga kişiler yiberip	Bu yan ol yanga kişiler yiberip
Koydılar sözni bu yirge ki eger	Han Semerkand sarı salsa güzer
Bâkî Tarhan ü çerigler barı	Eylegey 'azm-ı Buhârâ sarı

(Muhammed Sâlih, Şeybânî-nâme: 503-506)

"Oradaki (şehirdeki) beyler ile hâceleri ve mülk defterinin dîbâçeleri (ülkenin ileri gelenleri), Bâkî Tarhan'a, o tarafa, bu tarafa adamlar gönderip, sözü bu yere getirdiler ki eğer Han Semerkand'a yürüse, Bâkî Tarhan ve askerleri hep Buhara tarafına yürüsün!"

Ol körüp ehl-i tarabnı ol tavr	Cânları içre şegabnı ol tavr
Her kişiniñ talebiga yaraşa	Taleb içre hasebiga yaraşa
Ol musaffâ meyidin yitkürdi	Anı hem hükm bile hûb kördi

(Muhammed Sâlih, *Şeybânî-nâme*: 50-52)

"O (Allah), tarab ehlini (zevke düşkünleri) ve canları içinde fitneyi o şekilde görüp, herkesin isteğine uygun ve istek içinde soyuna (yapısına) uygun, o sâf şarabından erıştirdi; onu da hükm ile güzel gördü (güzel olduğuna kanaat getirdi)."

Yukarıda verilen bilgi ve saptamalardan yola çıkarak şunlara dikkat etmek gerektiği sonucuna varılabilir: Edebiyat derslerinde, kültürümüzün önemli bir parçasını oluşturan Klâsik Edebiyatımızla ilgili gerek metinlerin seçiminde, gerekse metinlerle ilgili açıklama ve soruların hazırlanmasında dikkatli olunması, konulara itinayla yaklaşılması gerekir. Dil ve düşünce birbirinden ayrılmaz bir ikili olduğuna göre, ürünlerine olur olmaz değil, düşünerek yaklaşmak, eğitimini de buna göre yapmak gerekir.

İfade yani cümle bütünlüğünün bozularak diğer beyitlere taşınması durumunun gözler önüne serildiği örneklerin, Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarına öğretimin ilk basamaklarında alınması yerine sonraki aşamalarda alınmasının daha uygun olacağı düşüncesindeyim. Alınması durumunda ise anlaşılabilirliği için cümle yapılarının muhakkak şekilde açıklanması gerekir. Aksi takdirde, öğrenciler beyitleri anlamakta güçlük çekebilir.

KISALTMALAR

- DİA* Türkiye Diyanet Vakfı *İslâm Ansiklopedisi*
İA Millî Eğitim Bakanlığı *İslâm Ansiklopedisi*
 TDK Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu

KAYNAKÇA

- Alf-şîr Nevâyî, *Mîzânü'l-Evzân (Ve zinlerin Terazisi)* (Haz. Kemal Eraslan), Ankara 1993, TDK. Yayınları.
- Hâmidî, *Yûsuf u Zelîhâ*, Topkapı Revân Kütüphanesi, 832.
- Mehmed Çavuşoğlu, "Divan Şiiri", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, 1-16, Ankara 1986, TDK. Yayınları.
- Nihad M. Çetin, "Beyit", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VI, 66, İstanbul 1992, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Fuad Köprülü, "Arûz", *İslâm Ansiklopedisi*, II, 625-653, İstanbul 1993, Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları.
- Mevlâna Sekkâkî, *Mevlâna Sekkâkî Divanı* (Haz. Kemal Eraslan), Ankara 1999, TDK. Yayınları.
- Muhammed Sâlih, *Şeybânî-nâme (Giriş-Tıpkıbasım-Metin-Tercüme)* (Haz. Yıldız Kocasavaş), İstanbul 2003, Çantay Kitabevi.
- Münevver Okur, *Cem Sultan Hayatı ve Şiir Dünyası*, Ankara 1992, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Necmettin Halil Onan, *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1991, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ahmet Atillâ Şentürk, *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1999, Yapı Kredi Yayınları
- Tâhir-ül Mevlî, *Edebiyat Lügati*, İstanbul 1973, Enderun Kitabevi.
- Kâzım Yetiş, "Beyit- İran ve Türk Edebiyatı-", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VI, 66, İstanbul 1992, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.